

Ο Άγιος Γρηγόριος ο Θεολόγος και η ελληνική παιδεία

/ [Επικαιρότητα](#)

Στις 25 Ιανουαρίου (σ.σ. σήμερα) η Έκκλησία μας τιμά τή μνήμη του Άγιου Γρηγορίου του Θεολόγου και στις 30 του ίδιου μηνός τον τιμούμε και πάλι μαζί με τον Μέγα Βασίλειο και τον Άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο. Πρόκειται για τούς Τρεις Ίεράρχες, κορυφαίους Πατέρες της Έκκλησίας μας και προστάτες της ελληνικής παιδείας. Είναι κατάλληλη, λοιπόν, ή εύκαιρία να θυμηθούμε τις απόψεις του Άγιου Γρηγορίου του Ναζιανζηνού για τήν ελληνική παιδεία και τήν αρχαία γραμματεία.

Του Κωνσταντίνου Χολέβα- Πολιτικού Επιστήμονος

Ό Άγιος τον 4ο αιώνα μ.Χ. είχε να αντιμετωπίσει δύο διαφορετικές άμφισβητήσεις. Από τή μία πλευρά είχε τούς «υπεράγαν Όρθοδόξους», οί όποίοι πίστευαν ότι ό Χριστιανός δέν πρέπει να μελετά τά αρχαιοελληνικά κείμενα για να μή αλλοτριωθεί ή πίστη του. Από τήν άλλη πλευρά ό αυτοκράτωρ Ιουλιανός, ό γνωστός και ως Παραβάτης ή Αποστάτης, είχε απαγορεύσει στους Χριστιανούς και να διδάσκουν και να διδάσκονται τά αρχαία ελληνικά κείμενα. Πρός τούς Χριστιανούς που απέρριπταν τήν κλασική ελληνική παιδεία ό Άγιος Γρηγόριος, άριστος μελετητής και γνώστης τών ελληνικής φιλοσοφίας, άπαντά μέ μία χαρακτηριστική έπισήμανσή του στον «Έπιτάφιον εις τον Μέγαν Βασίλειον» (1),

τήν ὁποία παραθέτω σέ νεοελληνική ἀπόδοση ἀπό τόν Καθηγητή Εὐάγγελο Θεοδώρου:

«Νομίζω πῶς ἔχει γίνει παραδεκτό ἀπ' ὅλους τούς συνετούς ἀνθρώπους ὅτι ἡ παιδεία εἶναι τό πρῶτο ἀπό τά ἀγαθά πού ἔχουμε. Καί ὄχι μόνο ἡ χριστιανική μας παιδεία, πού εἶναι ἡ ἐκλεκτότερη καί ἐπιδιώκει τή σωτηρία καί τό κάλλος τῶν θείων πραγμάτων, τά ὁποῖα μόνο μέ τόν νοῦ συλλαμβάνονται. Ἀλλά καί ἡ ἔξωχριστιανική παιδεία, τήν ὁποία πολλοί χριστιανοί, ἔχοντας σχηματίσει λανθασμένη ἀντίληψη γι' αὐτήν, τήν περιφρονοῦν, ἐπειδή, λέγουν, κρύβει δόλιους σκοπούς, εἶναι ἐπικίνδυνη καί ἀπομακρύνει ἀπό τόν Θεό. Γιατί ὅπως ἀκριβῶς δέν πρέπει νά περιφρονοῦμε τόν οὐρανό, τή γῆ καί τόν ἀέρα, καί ὅσα ὑπάρχουν σ' αὐτά, ἐπειδή μερικοί ἔχουν σχηματίσει λανθασμένη ἀντίληψη καί, ἀντί νά λατρεύουν τόν Θεό, λατρεύουν τά δημιουργήματά Του, ἀλλά ἀφοῦ παίρνουμε ἀπ' αὐτά ὅ, τι εἶναι χρήσιμο γιά τή ζωή καί τήν ἀπόλαυσή μας, ἀποφεύγουμε ὅ, τι εἶναι ἐπικίνδυνο.... Κατά τόν ἴδιο τρόπο καί ἀπό αὐτά πού μᾶς προσφέρει ἡ ἔξωχριστιανική παιδεία παραδεχτήκαμε ὅ, τι εἶναι χρήσιμο στήν ἔρευνα καί στίς θεωρητικές ἀναζητήσεις, ἐνῶ ἀποκρούσαμε καθετί πού ὀδηγεῖ στήν εἰδωλολατρεία, στήν πλάνη καί στό βάθος τῆς καταστροφῆς. Μάλιστα ἀπό τήν ἔξωχριστιανική παιδεία ἔχουμε ὠφεληθεῖ στήν εὐσέβεια καί στή λατρεία τοῦ Θεοῦ, γιατί γνωρίσαμε καλά τό ἀνώτερο ἀπό τό χειρότερο καί ἔχουμε κάμει δύναμη τῆς διδασκαλίας μας τίς ἀδυναμίες ἐκείνης. Λοιπόν δέν πρέπει νά περιφρονοῦμε τήν παιδεία, ἐπειδή μία τέτοια περιφρόνηση φαίνεται καλό σέ μερικούς. Ἀντίθετα πρέπει νά θεωροῦμε ἀμαθεῖς καί ἀμόρφωτους τούς ἀνθρώπους πού ἔχουν αὐτή τήν ἀντίληψη».

Μ' αὐτόν τόν ὠραῖο τρόπο ὁ Ἅγιος συνιστᾷ τήν «θύραθεν» ἢ «ἔξωθεν» παιδεία, δηλαδή τά ἑλληνικά γράμματα ἀπό τόν Ὅμηρο μέχρι τούς κλασικούς συγγραφεῖς, ὡς εἰσαγωγική καί ὡς συμπληρωματική πρὸς τήν ἀνώτερη ἀγωγή πού εἶναι ἡ χριστιανική. Σχετικά μέ τό αἶτημα τοῦ Ἰουλιανοῦ νά μή διορίζονται οἱ Χριστιανοί ὡς δάσκαλοι τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων ὁ Γρηγόριος ἔγραψε δύο πολύ ἐνδιαφέροντα κείμενα μέ τόν τίτλο «Πρὸς Ἰουλιανόν Βασιλέα Σηλιτευτικός» καί μέ ἀρίθμηση Α' καί Β'. Στόν Α' Σηλιτευτικό, ἀφοῦ ἀναλύει μέ θαυμαστή γνώση τί ἀπορρίπτουν οἱ Χριστιανοί καί τί διατηροῦν ἀπό τά κείμενα τῶν Ἀρχαίων, ἀπευθύνει πρὸς τόν Ἰουλιανό το ρητορικό ἐρώτημα: «Τίνος τοῦ ἑλληνίζειν εἰσὶν οἱ λόγοι;» (2). Δηλαδή ποιός ἔχει τό δικαίωμα νά διδάσκει καί νά μελετᾷ τά ἀρχαῖα ἑλληνικά κείμενα; Καί συνεχίζει: «Ἡ θά μᾶς πείσῃ ὅτι εἶναι δικαίωμα μόνον τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἢ ὅλου τοῦ ἔθνους». Καί δίνει ἀμέσως ὁ Γρηγόριος τήν ἀπάντηση: «Δέν εἶναι δικαίωμα μόνον τῶν ὀπαδῶν τῆς ἀρχαίας θρησκείας ἢ διδασκαλία τῶν ἑλληνικῶν κειμένων».

Κατά τόν Γρηγόριο τό δικαίωμα αυτό τό ἔχουν ὅσοι πιστεύουν ὅτι ἀνήκουν στό «ἔθνος» κατά τήν ὀρολογία πού ὁ ἴδιος χρησιμοποιεῖ. Πρόκειται γιά τόν πρῶτο χριστιανικό ὀρισμό περί ἔθνους, ὅπου ὁ Ἅγιος προσδίδει ἔννοια πολιτιστική, μορφωτική καί ὄχι φυλετική, βιολογική. Αἰσθάνεται ὅτι καί ὁ ἴδιος ἀνήκει σ' αυτό τό ἔθνος τοῦ Οἰκουμενικοῦ Ἑλληνισμοῦ, πού ὅπως μαρτυρεῖ καί ἡ ἔτυμολογία τῆς λέξεως εἶναι κοινότητα ἠθῶν καί ἐθίμων (ἔθνος: ἀπό τή λέξη ἔθος= συνήθεια). Μία πολιτιστική κοινότητα εἶναι ὁ Ἑλληνισμός κατά τόν Ἅγιο Γρηγόριο, θεμελιωμένη ἐπάνω στήν ἑλληνική κλασική παιδεία καί στήν Ὁρθόδοξη Χριστιανική ἀγωγή. Αυτό ἦταν καί τό μορφωτικό πρότυπο τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν, τό ὁποῖο δυστυχῶς ἐγκαταλείπεται στίς ἡμέρες μας.

Μέ τή βοήθεια τῶν μεγάλων Πατέρων καί μέ τήν συνεισφορά τῶν δασκάλων τοῦ Γένους καί τοῦ πιστοῦ λαοῦ δημιουργήθηκε ἡ ἑλληνορθόδοξη παιδεία. Σ' αυτό τό πνευματικό καί ἠθικό ἔρεισμα στηρίχθηκε ὁ Ἑλληνισμός σέ καλές ἀλλά καί σέ δύσκολες στιγμές καί αυτό τό πολιτιστικό ἀγαθό προσέφερε μέ οἰκουμενική διάθεση σέ ἄλλους λαούς. Ἡ ἑλληνορθόδοξη παιδεία τῶν Τριῶν Ἱεραρχῶν εἶναι ταυτοχρόνως πανανθρώπινη καί ἑλληνική, διαχρονική καί ἐπίκαιρη. Γι' αυτό μπορεῖ νά μᾶς κρατήσει ὀρθίους καί νά μᾶς προσφέρει πρότυπα στή σύγχρονη ἐποχή τῆς πολύπλευρης κρίσης.

ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ:

(1) Migne, Ἑλληνική Πατρολογία , τόμος 36, στήλες 508-509.

(2) Migne Ἑλληνική Πατρολογία, τόμος 35, στήλες 103-104.

K.X. orthodoxianewsagency, 2020